

Зелени преокрет:
циркуларна економија уметности и културе

**Зборник радова са конференције одржане у
Градској библиотеци Чачак 28–29. септембра 2023. године**

Организатори конференције

Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“
Деск Креативна Европа Србија

Организациони одбор

Биљана Арсић, *Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак*
Александар Вукајловић, *Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак*
Уна Домазетоски, *Деск Креативна Европа, Београд*
Милена Јанковић, *менаџерка у култури*
Бојан Милосављевић, *Деск Креативна Европа, Београд*
Марија Радуловић, *Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак*
Милица Рашковић, *Деск Креативна Европа, Београд*
Вук Радуловић, *Деск Креативна Европа, Београд*
Владимир Симић, *Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак*
Богдан Трифуновић, *Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак*

*

Конференција је одржана у оквиру пројекта „Чачанска родна – Чачак национална престоница културе 2023“, уз подршку Министарства културе Републике Србије и Града Чачка.

*

Штампање зборника радова омогућили су Министарство културе Републике Србије и Град Чачак.

Зелени преокрет

циркуларна економија
уметности и културе

Зборник радова

Уредник
др Богдан Трифуновић

Чачак
2023

Христина Микић

Факултет за менаџмент, Универзитет Метрополитан
hristina.mikic@metropolitan.ac.rs

ЦИРКУЛАРНА КРЕАТИВНА ЕКОНОМИЈА – ПРИМЕР ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОГ ПРОЈЕКТА „КРЕАТИВНО СТАКЛО СРБИЈЕ”

Сажетак: Рад се бави анализом економске одрживости у контексту нове парадигме креативне економије и њеног односа према еколошким питањима. У првом делу рада анализирају се кључни концепти креативне и циркуларне економије, њихови међународни оквири који су се мењали последњих десет година под утицајем Агенде за одрживи развој 2030, ОЕЦД оквира за циркуларну економију, Европске зелене агенде, резолуција и одлука Уједињених нација и Унеска. Затим, даје се приказ пројекта „Креативно стакло Србије” и његове заснованости на принципима циркуларне креативне економије, као и процењени карбонски отисак његових активности. Циљ је да се пружи ново промишљање о овој теми и да се подстакне боље разумевање изазова на путу зелене трансформације.

Кључне речи: циркуларна креативна економија, економска одрживост, креативно предузетништво, „зелена” креативност

Увод

Креативна економија је феномен који последње две деценије окупира пажњу јавности, доносиоца одлука и практичара. Шире посматрано, овим термином описује се спој културе, економије, креативности и технологије. Иако нема јединственог мишљења у вези са овим феноменом, „креативна економија може се разумети као

систем производње и потрошње производа и услуга који се темеље на креативном капиталу – способности да се концептуализују идеје и оригинално примене општа и специфична знања, те да се у тој симбиози створе иновативна, оригинална, квалитетна и прикладна дела и симболички садржаји”.¹ Веома се често поистовећује са економијом знања, међутим, реч је о два различита концепта. За разлику од економије знања, она је обogaћена „ауторским потписом” и оригиналношћу, а у њој се стварају садржаји са културном контекстуализацијом. Две главне компоненте креативне економије, било да она ствара материјалне или нематеријалне садржаје, производе и услуге, јесте естетизација производа, производних процеса и садржаја и њихова културализација.

Ова грана се налази у узлазном циклусу развоја. Према подацима Конференције Уједињених нација за трговину и развој (UNCTAD) она је 2022. године чинила око 3,5% светског бруто домаћег производа, од 3% до 21% међународне трговине креативним добрима и услугама и генерисала је око 6,2% светске запослености.² Исто истраживање показало је да се у креативној економији успостављају интеррелацијски односи између спорта, наслеђа, туризма, трговине, телекомуникација и образовања, и да ова синергија потпомаже одрживом развоју. Ипак, високе стопе њеног раста могу имати значајне негативне ефекте на природно окружење. Тако се последњих неколико година појављује у употреби и термин циркуларна креативна економија, са циљем да укаже на све већи значај циркуларности у производњи и потрошњи креативних добара и услуга. Њиме се наглашава постизање одрживог и правичног развоја у области креативног сектора. Одрживост се овде посматра као одговорно коришћење ресурса, а правичност као балансирана расподела користи и добробити, које се употребом ових ресурса остварују на нивоу друштва или одређених заједница.³

1 Христина Микић, „Ка фер вредностима креативне економије: странпутице и излази”, у: *Нова парадигма креативне економије*, ур. Христина Микић и Биљана Мицков (Нови Сад: Центар за културу „Милош Црњански” и Институт за креативно предузетништво и иновације, 2022), 15.

2 UNCTAD. *Creative Economy Outlook 2022* (Geneve: UNCTAD, 2022), 1.

3 Hristina Mikić, „Economic instruments and measures of cultural policy and fair practice:

У основи циркуларне економије је регенеративни приступ ресурсима и успостављање производних процеса који ће смањити потрошњу обновљивих и необновљивих капацитета и створити услове да се производи на крају животног века не бацају.⁴ Иако је ово актуелна тема на пољу активизма, а и у политичкој агенди, треба бити обазрив. У основи циркуларне економије, осим брига за природно окружење и хуманистичких идеја о будућности живота на Земљи, могу се појавити и економски интереси. Увођење стандарда циркуларне економије може се тумачити и као прикривени вид протекционизма. Тиме се продубљује јаз између развијених земаља које могу да испуне еколошке стандарде, и неразвијених које нису у могућности да то учине, што доводи у питање правичност самог развоја. Прелазак на скупље видове енергије који су зеленији, уједно значи и повећање цена одређених производа, па и њихову мању доступност. Праведан приступ ресурсима важан је за одрживи развој. Међутим, он често може постати недостижан у новим околностима и покренути нову спиралу сиромаштва, с обзиром да се „природни ресурси у земљама у развоју често користе да би се обезбедили кредити, у циљу настанка економске инфраструктуре и обезбеђивања континуитета”.⁵ У домену нових економских могућности и запошљавања, смањења зависности од увоза ресурса и повећања њихове сигурности мишљења о овом концепту су подељена.⁶

О карбонском отиску креативне економије још увек се не говори у довољној мери и овај аспект се делимично замагљује афирмативним наративима о њеном расту, као и „хајпом” руковођеним развојем који је настао превеликим упливом дигитализације.⁷ Ипак,

.....
 case of female artists and creative entrepreneurs in Serbia”, in: *Gender Equity: Global Policies and Perspectives on Advancing Social Justice*, E. Shabliy, K. Engerman and D. Kurochkin (eds) (London: Rowman & Littlefield, 2022), 39–57.

4 Ђорђе Митровић и Биљана Пешел, *Циркуларна економија: принципи, мерење и имплементација* (Београд: Економски факултет, 2022), 25–26.

5 Anne P.M. Velenturf, Phil Purnell, „Principles for a sustainable circular economy”, *Sustainable Production and Consumption*, Volume 27, (2021), 1437–1457.

6 Ibid.

7 „Хајпом” руковођен развој креативне економије односи се на развој креативних производа, услуга, јавних политика и бизнис-модела који се заснивају на претера-

поједина истраживања открила су да креативне области имају различите ефекте на загађење животне средине.⁸ Студије рађене у Великој Британији откриле су да се на врху лествице загађивача налази фестивалска индустрија и индустрија забаве, архитектура и грађевинарство, модна индустрија и *сџримини* сервиси. Тако на пример просечан ди-џеј на турнеји производи 35 тона CO₂ годишње, док организације које се баве сценским уметностима стварају просечно око 50.000 тона CO₂ годишње. Фестивали су област која генерише око 28.500 тона отпада годишње који се складишти на депонијама⁹ и око 85.000 тона редовном активношћу. Рекламе агенције производе 3,4 тоне CO₂ годишње по запосленом, а њихов укупан карбонски отисак у Великој Британији износио је 84.000 тона годишње.¹⁰ Краљевски институт британских архитеката сугерише низ смерница за коришћење енергетски одрживих материјала у градњи, како би се смањило карбонски отисак¹¹ у односу на тренутни просек од 600 kg/m².¹² Стриминг услуге дигиталног сервиса „Спотифај“ производе 358.000 тона CO₂ у Великој Британији. На глобалном нивоу највећи загађивач је модна индустрија. Истраживање ефеката које она има на животну средину показало је да се њеном производњом генерише око 4% глобалне емисије угљеника. Због тога се појављују многе организације које промовишу нове праксе циркуларности у овој области. Једна од њих је *Тексџил 2030* која је усмерена на истраживање

.....
 ним причама, преувеличавању података, коришћењу непоузданих информација, превеликом публицитету и стварању медијског спектакла у циљу привлачења инвеститорске и политичке пажње. Најчешће су такви наративи без утемељења у чињеницама и економским анализама, чак и шпекулативног карактера (нпр. интерпретације изван контекста и са јасном тенденцијом манипулације јавног мњења). Христина Микић. „Ка креативној економији у 21. веку: баланс између културе и економије“, у: *Култура обликује будућност: иновације*, ур. Биљана Мицков (Београд: Службени гласник, 2023).

8 Creative PEC, *Climate Emergency: the path to net zero* (London: Creative PEC, 2022).

9 Eilidh McLaughlin et al, *Last night a DJ took a flight* (London: Clean Scene Club, 2021).

10 Creative PEC, *Climate Emergency: the path to net zero* (London: Creative PEC, 2022).

11 На 150 кг и 80 кг ЦО₂ по м².

12 REBA, *Built for the Environment report 2021* (London: REBA, 2021), приступљено 1. 11. 2023. <https://www.architecture.com/knowledge-and-resources/resources-landing-page/built-for-the-environment-report>.

нових начина за смањење карбонског отиска модне индустрије (нарочито у Великој Британији), мање коришћење воде и развој еко-текстилних материјала. У британској филмској индустрији дошло се, такође, до података да једна велика продукција (са буџетом од око 70 милиона долара) емитује око 2.840 тона CO₂, а као значајан проблем у овој делатности је и високо учешће енергената попут електричне струје и гаса (око 34%), као и фосилних горива (око 15% од укупних трошкова).¹³

Уметник	CO ₂ (kg)	Број летова	Компензације угљеника (€)	Пређени km
Richy Ahmed	250121.39	113	5823	790184
Rebekah	187664.71	109	4381	616758
Steve Lawler	162988.33	90	3811	537649
Louie Vega	135753.08	86	3161	461754
Guti	129379.42	68	3020	389931
Hernan Cattaneo	114165.25	50	2659	340739
Guy Gerber	113785.15	75	2674	356195
Black Coffee	109900.11	102	2604	356291
DJ Tennis	109824.41	110	2610	366092

Првих десет ди-џејева у музичкој индустрији према просечном годишњем карбонском отиску, 2021.¹⁴

Услед све значајнијег интересовања за циркуларне праксе и стратегије, све су чешће дискусије о томе како их култура и креативне индустрије могу побољшати, учинити ефикаснијим и афирмативнијим. У том смислу издвојиле су се три функције креативног сектора које могу допринети зеленој трансформацији економије и друштва. Једна је допринос ових области декарбонизацији. Ово се односи на ефекте који се могу постићи директним или индиректним

¹³ BFI, *A Screen New Deal: a Route map to sustainable film production* (London: BFI, 2020). приступљено 1. 11. 2023. <https://core-cms.bfi.org.uk/media/2940/download>.

¹⁴ Eilidh McLaughlin et al, *Last night a DJ took a flight* (London: Clean Scene Club, 2021).

уштедама у емисији угљеника, смањењем коришћења енергената или њиховом заменом и одрживијим коришћењем ресурса. Друга функција креативног сектора огледа се у креативним праксама циркуларности које се могу применити и у другим областима, затим ширењу зелених иновација из архитектуре, дизајна, дигиталних технологија и заната. Трећа функција креативног сектора је нематеријалног карактера и подразумева ширење нове културе, навика и пракси које су у складу са нултом емисијом угљеника.¹⁵

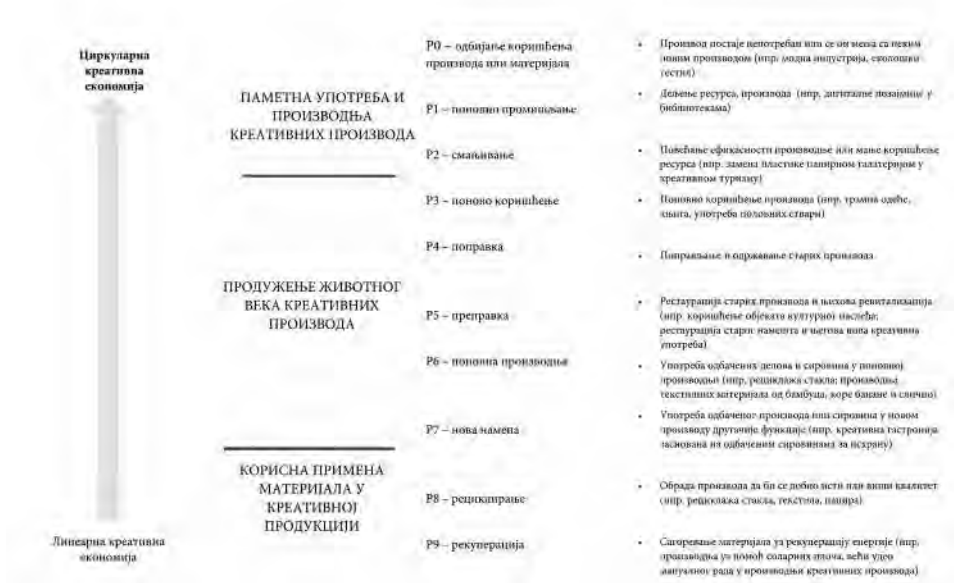
Циркуларна креативна економија заснива се на различитим принципима који чине суштину њене регенеративности, а њиховим интегрисањем стварају се нови пословни модели адаптивни на циркуларне потребе. Једна од најпознатијих невладиних организација која промовише овај концепт је Фондација „Елен Макартур“.¹⁶ Она нуди оквир са различитим праксама и стратегијама. „Р оквир“ (*R framework*) настао је као скраћеница за називе свих стратегија које га чине, а које започињу словом „Р“. У почетку се овај оквир састојао од три принципа (3Р) – смањивање, поновно коришћење и рециклирање. Касније је прошириван, а данас се могу сусрести и модификације. У литератури и пракси најчешће се помињу следећи принципи циркуларности који су релевантни за креативну економију (видети илустрацију 1): одбијање коришћења ресурса који загађују животну средину, коришћење локалних производа, редизајн производа како би се смањило коришћење ресурса, замена за ефикасније услуге и производе који троше мање енергије, редукција потрошње, поновно коришћење производа и услуга, промена намене, рециклирање, регенерација окружења.¹⁷

¹⁵ Creative PEC, *Climate Emergency: the path to net zero* (London: Creative PEC, 2022).

¹⁶ Ellen Macarthur Foundation, приступљено 1. 11. 2023. <https://www.ellenmacarthur-foundation.org/>.

¹⁷ Jullian Potting et al, *Circular Economy: Measuring Innovation in the Product Chain* (2017). приступљено 1. 11. 2023. <http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2016-circular-economy-measuring-innovation-in-product-chains-2544.pdf>.

Илустрација 1. Оквир циркуларне креативне економије¹⁸

Приказани оквир за развој циркуларне креативне економије има различите реперкусије на креативне делатности. Тамо где се остварују високе стопе раста производње и мобилности очекује се да ће такве индустрије имати и највећи карбонски отисак и интензивнију потребу за увођењем пракси циркуларности. У том смислу, најдаље се отишло са иновативним решењима у области извођачких уметности и фестивала, модне индустрије, у издавачкој делатности, гастрономији, туризму и филмској индустрији. Решења се крећу од *зелене креативности* која обухвата проналажење оригиналних решења за смањење загађења и прелазак на биоразградиве материјале у креативним индустријама, *зелене одрживости* (одговорног коришћења обновљивих ресурса и унапређење ефикасности употребе ресурса), *зелених иновација* које обухватају комерцијализацију нових идеја у

¹⁸ Julian Kirchherr, Denise Reike, Marko Hekkert, „Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions”, in: *Resources, Conservation and Recycling*, Volume 127 (2017): 221–232.

циљу смањења загађења или превенције настанка еколошких катастрофа, *зеленој транспорт* (коришћење еколошких видова превоза робе и људи, течна биогорива) и екодизајна (еколошки одговорног креирања производа, материјала и услуга кроз минимални утицај производа на животну средину и здравље људи).

Димензионирање креативне економије ка њеном циркуларном моделу није само питање националних влада и заинтересованих актера, већ је све чешће и оквир регионалних економских интеграција, али и глобалних настојања. Агенда 2030 је један од међународних оквира, између осталог и за заштиту животне средине. Кроз синергију различитих циљева одрживог развоја, тежи се смањењу последица које раст економије има на животно окружење. Тако се као један од кључних циљева наводи инклузивна и одржива индустријализација, која подразумева већу ефикасност у коришћењу ресурса, чисте технологије и смањење емисије CO₂.¹⁹ Даље се ови циљеви разрађују кроз разне резолуције Уједињених нација и Унеска, више као препоруке без обавезујуће снаге за земље чланице. Тако на пример, Унеско највећи значај посвећује образовању, школама и запошљавању кроз неколико иницијатива и програма као што су UNESCO Green Citizens (промовисање заштите животне средине међу младима и подстицање њихових активистичких пројеката о ширењу културе одговорног односа према природи), UNESCO Greening Education Partnership (свеобухватан програм ширења знања, вештина, вредности и навика међу младима које се односе на климатске промене и промоцију одрживог развоја), UNESCO Green Schools (програм изградње образовних институција које се баве климатским променама у образовном процесу, партнерствима са заједницом и другим образовним активностима) и UNESCO Green Jobs for the Future (програм усмерен на развој „зелених“ вештина младих за афирмацију циркуларне економије, развој система континуираног образовања и веће улоге образовних институција у креирању „зелених“ радних места).

На нивоу регионалних економских и политичких интеграција такође се кроз студије, анализе, извештаје и одлуке афирмишу раз-

¹⁹ UN, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)* (New York: UN, 2015).

личити оквири за „озелењавање“ економског раста и развоја. Тако на пример, ОЕЦД оквир за циркуларну економију нагласак ставља на побољшање продуктивности употребе ресурса и боље управљање отпадом.²⁰ На нивоу Европске уније пут ка „зеленој“ економији успостављен је доношењем Европског зеленог договора (2019).²¹ Њиме су дефинисани правци декарбонизације на нивоу Уније и земаља чланица. Ова агенда се заснива на три начела: трансформацији европске економије и обезбеђивању зелене будућности, финансирању „озелењавања“ економије и зеленој транзицији која је доступна свима. Стратешки документ о коме је реч посвећен је примарно решавању изазова у индустрији, а једини креативни сектор који се издваја је културно наслеђе. Наиме, очекује се да се спровођењем мера из агенде унапреди енергетска ефикасност грађевинског фонда споменика културе. Други релевантан аспект је дигитална креативна економија. У овом домену првенствено се мисли на примену блокчејн технологије у креативном сектору и њену енергетску ефикасност. Кроз операционализацију циљева Европске зелене агенде покренута је иницијатива „Нови европски баухаус“ која испитује и афирмише потенцијале зелених иновација у области архитектуре и културног наслеђа.

Креативно стакло Србије – од дигитализације до ревитализације стакларства

„Креативно стакло Србије“ је пројекат који повезује културно наслеђе, креативну индустрију и привреду. Почети ове иницијативе датирају из 2018. године када је Институт за креативно предузетништво и иновације²² започео рад на истраживању привредног наслеђа Па-

²⁰ OECD, *Business Models for the Circular Economy* (Paris: OECD, 2018).

²¹ European Parliament, *Parliament Supports European Green Deal And Pushes For Even Higher Ambitions* (Brussels: European Parliament, 2020), приступљено 1. 11. 2023. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/20200109IPR69902/parliament-supports-european-green-deal-and-pushes-for-even-higher-ambitions>.

²² Институт за креативно предузетништво и иновације, приступљено 1. 11. 2023. www.kreativnaekonomija.com.

раћина, у сарадњи са Завичајним музејом. Тада је постојала идеја да се примене нови алати у области индустријског наслеђа, а иновације које је развио Институт пренесу у праксу заштите и презентације наслеђа. Трагало се за индустријским наслеђем које пружа добру подлогу да се оствари трансдисциплинарна синергија са креативном економијом. Тако је настала прва фаза овог пројекта названа „Дигитално стакло Србије”.²³

Слика 1. Детаљи дигитализованог материјала о параћинском стаклу, сервис Авала (ЗД моделовање, реконструкција)²⁴

Идеја је била да се направе дигиталне реконструкције свих предмета који су релевантни сведоци развоја ове фабрике, а нису сачувани у физичком облику у музејима, као и да се дигитализује одређена грађа која може послужити за развој креативног предузетништва. Идеја је да се на овај начин спроведе превентивна заштита стакларског наслеђа коришћењем нових технологија. Упоредо је спрове-

²³ Hristina Mikić, „Kreativne industrije i kulturno nasleđe: kreativnost inspirisana tradicijom staklarstva”, у: *LIMES* br. 1 (2022): 91–110.

²⁴ Извор: Креативно стакло Србије, приступљено 1. 11. 2023. www.creativeglassserbia.com.

дено мапирање ресурса и идентификовање културних израза који су најдоминантнији у Поморављу, а који могу бити релевантни за подстицање предузетништва у овој области.²⁵ Како су се градили елементи пројекта, тако се све више кристалисао концепт дигиталне трансформације параћинског стакларства. Технолошке иновације које су последица конвергенције међу технологијама пружале су велике могућности за његов нови живот. Иницијатива окупља различите актере и функционише као мали еко-систем за рад у стаклу, те је касније и добила назив „Креативно стакло Србије”. Тренутно се састоји из три компоненте – Платформа Креативно стакло Србије (www.creativeglassserbia.com), Форум креативно стакло и Лабораторија за креативно стакло.

Слика 2. Детаљи дигитализованих предмета од стакла, Српске фабрике стакла у Параћину²⁶

²⁵ Hristina Mikić, „Подстицање креативног предузетништва у Поморављу”, у „Kreativno preduzetništvo na lokalnom nivou: iskustva iz Pomoravlja”, Interkulturalnost br. 22 (2021): 84–92.

²⁶ Извор: Креативно стакло Србије, приступљено 1. 11. 2023. www.creativeglassserbia.com.

Платофма служи као живи алат за комуникацију и стварање наратива о параћинском стаклу, унапређење знања о култури употребе стакла и меморализацију личних, колективних и јавних сећања на ово стакло. Посебан део платформе је *Виџрум* где је обрађено 187 предмета, а ове године база ће бити допуњена за нову групу.²⁷ *Виџрум* је фокусиран на ручно дувано и пресовано стакло за широку употребу и угоститељство. Вредновање предмета засновано је на стандардима Савета Европе проистеклим из Љубљанског процеса и Европске стратегије за културно наслеђе у 21. веку. Платформа пружа нелинеарну нарацију јер не постоји дигитални ауторитет, већ свако има своју путању. За истраживање платформе потребно је око шест сати. У изради смо се руководили принципом Р1 (поновно промишљање) и Р3 (поновно коришћење), а своју форму ови принципи добили су кроз дигиталну трансформацију стакларства и употребу дигиталних садржаја.

Слика 3. Дигитализовани материјал о параћинском стаклу, сервис чаша за ликер Котор (ЗД моделинг, реконструкција)²⁸

27 Активности на дигитализацији стакла и дигиталној трансформацији стакларства спроведене су уз подршку Министарства културе, Европске комисије у Србији и Међународне комисије за стакло.

28 Извор: Креативно стакло Србије, приступљено 1. 11. 2023. www.creativeglasserbia.com.

Неинвазивна дигитализација стакла и сет дигиталних алата које смо користили, као и њихова конвергенција, довели су до осмишљавања методологије коју смо назвали –*мешајлас инжењеринг*, а која је еколошки прихватљива. Илустрације ради, дигитална реконструкција техником 3Д моделовања и метаглас инжењерингом, произвела је око пет тона угљеника у оквиру целог пројекта дигитализације. Да су се, на пример, израђивале реплике предмета у физичком облику, па потом фотографисале, карбонски отисак дигитализације би износио око стотину тона угљеника.²⁹ Како је иницијатива трансдисциплинарна и заступа интегративни приступ културном наслеђу, идеја је да се 3Д модели не користе само за истраживање параћинског стакларства. Употребљиви су и као матрице за израду прототипова калупа уз помоћ 3Д штампача, за њихову модификацију и ре дизајнирање, и као основа за дигиталну уметност или било који други аудио-визуелни или дигитални садржај. Тако на пример, дигитално моделирање и израда калупа у 3Д штампачу оставља карбонски отисак од три тоне угљеника по калупу, у односу на традиционалну израду модела и калупа (моделовање скице, израда цртежа, металног или дрвеног калупа), чији је карбонски отисак око шест тона угљеника по дрвеном, а 23 тоне угљеника по металном калупу.³⁰

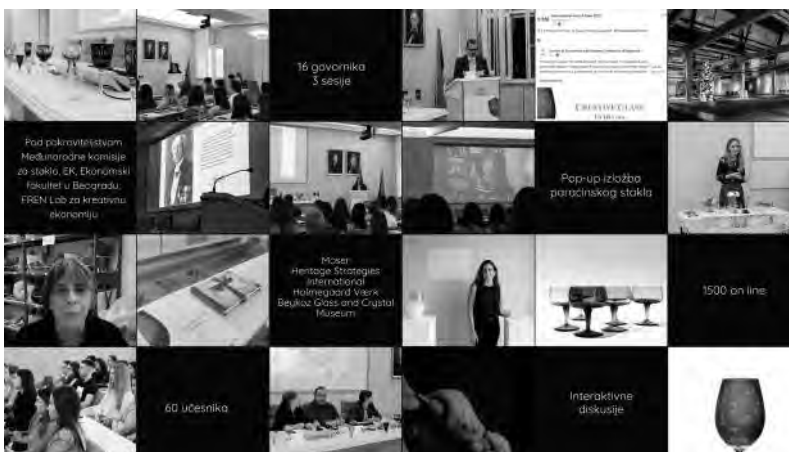
Друга компонента иницијативе је Форум креативно стакло – догађај који окупља релевантне стручњаке из земље и иностранства са циљем да размене искуства у развоју стакла и новим тенденцијама у овој индустрији. Форум се одржава сваке друге године и има одређену глобалну тему која се преиспитује у регионалним и националним оквирима. Тема форума није везана само за ручну израду стакла, већ за иновације које су повезане са новом парадигмом креативне економије. У 2022. години Форум се одвијао под покровитељством УН Међународне године стакла, а у 2024. години биће одржан други пут. Догађај има хибридни формат и омогућава уштеду око 800 тона емисије угљеника.

²⁹ Michael Zier, Peter Stenzel, Leander Kotzur, Detlef Stolten, „A review of decarbonization options for the glass industry”, in: *Energy Conversion and Management*, Volume 10 (2021). Обрачун извршен на основу: Carbon Footprint, приступљено 1. 11. 2023. <https://smeclimatehub.org/start-measuring/>.

³⁰ Исто.

Слика 4. Дигитализовани материјал о параћинском стаклу, бокал Авала (лево) и чаша за воду Јадран (десно), ЗД моделинг, реконструкција³¹

Слика 5. Детаљи са Форума креативно стакло 2022. у Београду³²

Лабораторија за креативно стакло (Creative Glass LAB) трећа је компонента Иницијативе. Она је настала на концепту екперименталног пројекта за подстицање креативног предузетништва (Creative Entrepreneurship Serbia) који је изабран између пет финалиста Унескове награде за креативну економију у 2021. години. Лаб се заснива на

³¹ Извор: Креативно стакло Србије, приступљено 1. 11. 2023. www.creativeglassserbia.com.

³² Извор: Иницијатива: „Креативно стакло Србије“.

моделу отворених иновација и раду са локалном заједницом у Параћину, са циљем да се дође до најодрживијег модела за нови живот параћинског стакла.

Слика 6. Детаљи са Лабораторије за креативно стакло 2022. године³³

На лабораторији се старо стакло редијајнира помоћу традиционалних техника дораде и даје му се нова употребна вредност. Инспирација за то су дезени за шлифовање и гравирање који су се користили више од једног века, као и старе технике оплемењивања стакла. У сарадњи уметника и локалне заједнице, али и бивших радника фабрике стакла долази се до иновација у самом мајсторству. До сада смо угостили на лабораторији дизајнерски тим РЕМАКЕ, уметницу Сару Масникоу и Мину Миладиновић, позоришног сценографа и архитекту. Оне су инспирисане традицијом стакларства осмислиле поп-ап интервенције на стаклу, као и редијајниране колекције параћинских чаша. Циљ је да Лаб што више тежи еколошким стандардима, па се израда редијајнираних чаша спроводи по традиционалним методама, које су избачене из употребе у производњи стакла (нпр. полирање липовим дрветом, ручни рад). На једној радионици редијајн једног стакленог предмета производи карбонски отисак од око 0.1 kg угљеника по kg стакла. Примера ради, одлагање ових

³³ Извор: Иницијатива „Креативно стакло Србије“.

предмета од стакла као отпада, њихово складиштење и поновно коришћење у стакларској индустрији произвело би карбонски отисак од око 0,9 kg угљеника по kg стакла, што је девет пута више него његова трансформативна употреба кроз Лаб за креативно стакло.³⁴ Осим тога, ради се и на популаризацији рециклаже стакла кроз уметничке и креативне приступе, затим на подизању свести о редукацији отпада, као и рециклажи и новим навикама у циљу смањења загађења животне средине.

Слика 7. Детаљи са Лабораторије за креативно стакло 2022. године³⁵

³⁴ Michael Zier, Peter Stenzel, Leander Kotzur, Detlef Stolten, „A review of decarbonization options for the glass industry”, in: Energy Conversion and Management, Volume 10 (2021). Обрачун извршен на основу: Carbon Footprint calculator. приступљено 1. 11. 2023. <https://smeclimatehub.org/start-measuring/>.

³⁵ Извор: Иницијатива „Креативно стакло Србије”.

Литература

1. BFI. *A Screen New Deal: a Route map to sustainable film production*. London: BFI, 2020. pristupljeno 1. 11. 2023. <https://core-cms.bfi.org.uk/media/2940/download>.
2. Creative PEC. *Climate Emergency: the path to net zero*. London: Creative PEC, 2022.
3. CREDOST. *Ad Net Zero – All for None*. London: Advertising Association, 2022. pristupljeno 1. 11. 2023. <https://ipamediaclimatecharter.co.uk/media/1020/aa-ad-net-zero-report.pdf>.
4. European Parliament. *Parliament Supports European Green Deal And Pushes For Even Higher Ambitions*. Brussels: European Parliament, 2020. pristupljeno 1. 11. 2023. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/20200109IPR69902/parliament-supports-european-green-deal-and-pushes-for-even-higher-ambitions>.
5. Kirchherr, Julian, Denise Reike, Marko Hekkert. *Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions, Resources, Conservation and Recycling*, Volume 127 (2017): 221–232.
6. McLaughlin Eilidh et al. *Last night a DJ took a flight, London: Clean Scene Club*, 2021. pristupljeno 1. 11. 2023. <https://cleanscene.club/report.pdf>.
7. Mikić, Hristina. „Ka kreativnoj ekonomiji u 21. veku: balans između kulture i ekonomije”. U *Kultura oblikuje budućnost: inovacije*, ur. Biljana Mickov. Beograd: Službeni glasnik, 2023. (na ćirilici)
8. Mikić, Hristina. „Ka fer vrednostima kreativne ekonomije”, ur. Hristina Mikić i Biljana Mickov. Novi Sad: Centar za kulturu „Miloš Crnjanski” i Institut za kreativno preduzetništvo i inovacije, 2022. (na ćirilici)
9. Mikić, Hristina. „Economic instruments and measures of cultural policy and fair practice: case of female artists and creative entrepreneurs in Serbia” in: *Gender Equity: Global Policies and Perspectives on Advancing Social Justice*, E. Shabliy, K. Engerman and D. Kurochkin (eds), 39–57. London: Rowman & Littlefield, 2022.
10. Mikić, Hristina. „Kreativno preduzetništvo na lokalnom nivou: iskustva iz Pomoravlja”. U: *Interkulturalnost*, br. 22 (2021): 84–92.
11. Mikić, Hristina. „Kreativne industrije i kulturno nasleđe: kreativnost inspirisana tradicijom staklarstva”. U: *LIMES* br. 1 (2022): 91–110.

12. Mitrović, Đorđe i Pešelj Biljana. *Cirkularna ekonomija: principi, merenje i implementacija*. Beograd: Ekonomski fakultet, 2022.
13. OECD. *Business Models for the Circular Economy*. Paris: OECD, 2018.
14. Potting, Jullian et al. *Circular Economy: Measuring Innovation in the Product Chain*, 2017. pristupljeno 1. 11. 2023. <http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2016-circular-economy-measuring-innovation-in-product-chains-2544.pdf>.
15. REBA. *Built for the Environment report 2021*. London: REBA, 2021. pristupljeno 1. 11. 2023. <https://www.architecture.com/knowledge-and-resources/resources-landing-page/built-for-the-environment-report>.
16. UNCTAD. *Creative Economy Outlook 2022*, Geneve: UNCTAD, 2022.
17. Velenturf, Anne, Phil Purnell. „Principles for a sustainable circular economy”. In: *Sustainable Production and Consumption*, Volume 27 (2021): 1437–1457.
18. Zier Michael, Peter Stenzel, Leander Kotzur, Detlef Stolten. *A review of decarbonization options for the glass industry, Energy Conversion and Management*, Volume 10 (2021).
19. UN. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)*. New York: UN, 2015.

Веб извори

1. Ellen Macarthur Foundation. pristupljeno 1. 11. 2023. <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>.
2. Институт за креативно предузетништво и иновације. pristupljeno 1. 11. 2023. www.kreativnaekonomija.com.
3. Carbon Footprint calculator. pristupljeno 1. 11. 2023. <https://smeclimatehub.org/start-measuring/>.
4. Креативно стакло Србије. pristupljeno 1. 11. 2023. www.creativeglass-serbia.com.

CIRCULAR CREATIVE ECONOMY EXAMPLE OF EXPERIMENTAL PROJECT „CREATIVE GLASS SERBIA“

Summary

The paper deals with economic sustainability analysis from the perspective of the new paradigm of the creative economy and its relationship with environmental issues. The first part of the paper introduces the main concepts of the creative and circular economy. International frameworks created under the influence of the 2030 Agenda for Sustainable Development, the OECD framework for the circular economy, the European Green Agenda, resolutions, and decisions of the United Nations and UNESCO are discussed. The second part of the paper presents the project „Creative Glass Serbia“ and its foundation on the principles of circular creative economy. This work aims to provide a new reflections on the circular creative economy and its dimensions and to encourage readers to understand the current reality in which the new paradigm of the creative economy is taking place, as well as the accompanying challenges on the way to its green transformation.

Keywords: circular creative economy, economic sustainability, creative entrepreneurship, green creativity

Hristina Mikić

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

021.1(082)
502.131.1(082)

ЗЕЛЕНИ преокрет : циркуларна економија уметности и културе
: зборник радова [са конференције одржане у Градској библиотеци
Чачак 28-29. септембра 2023. године] / уредник Богдан Трифуновић.
- Чачак : Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2023 (Нови
Сад : Сајнос). - 189 стр. : илустр. ; 23 cm

„... у оквиру пројекта Чачанска родна – Чачак национална
престоница културе 2023“ --> колофон. - Текст на срп. и бос. језику.
- Текст ћир. и лат. - Тираж 300. - Реч уредника: стр. 5-11. - Напомене
и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. -
Summaries.

ISBN 978-86-81544-18-1

а) Библиотекарство -- Развој -- Зборници б) Одрживи развој --
Зборници

COBISS.SR-ID 134253833